

ROZDZIAŁ 8

MOTYWY PODEJMOWANIA DZIAŁALNOŚCI PROEKOLOGICZNEJ PRZEZ PRZEDSIĘBIORSTWA

1. Zagadnienia wstępne

W otoczeniu przedsiębiorstw przemysłowych występuje szereg czynników, które silniej lub słabiej wpływają na wybór strategii działania, a także zachowanie wobec środowiska naturalnego. W literaturze przedmiotu wymienia się wiele przyczyn postrzegania zagadnień ekologicznych przez przedsiębiorstwa. Rozpatrując je możemy zauważyć, że ochrona środowiska może być dla przedsiębiorstwa elementem: bardzo istotnym, istotnym, mało istotnym lub bez znaczenia. W związku z tym, biorąc jako czynnik różnicujący, zachowanie przedsiębiorstw wobec problemów ochrony środowiska można przyporządkować je do dwóch grup: przedsiębiorstw aktywnych oraz przedsiębiorstw pasywnych. Podejście przedsiębiorstw aktywnych do problemów ekologicznych wynika przede wszystkim z postrzegania znacznych korzyści, jakie może przynieść zorientowanie strategii rozwojowej przedsiębiorstwa na szeroko rozumianą „ekologizację” produkcji.

Istotne wydaje się zatem pokazanie jakie motywy w rzeczywistości przyczyniają się do ukształtowania się w przedsiębiorstwie pozytywnego i aktywnego stosunku do zagadnień ochrony środowiska m.in. poprzez wdrażanie Systemu Zarządzania Środowiskowego (SZŚ) wg normy ISO 14001.

2. Wpływ otoczenia na zachowanie przedsiębiorstw

Działanie przedsiębiorstwa z reguły nastawione jest na zaspokojenie potrzeb otoczenia. Samo pojęcie otoczenia nie jest w literaturze jednoznacznie rozumiane. Możemy wyróżnić w stosunku do tego terminu dwa istotne podejścia. Według pierwszego reprezentowanego m. in. przez A. D. Halla, J. Zieleniewskiego, otoczenie przedsiębiorstwa stanowią podmioty, z którymi przedsiębiorstwo wchodzi w różne relacje, które z kolei wywierają wpływ zarówno na działalność bieżącą, jak również na działalność przyszłą przedsiębiorstwa. Drugie podejście charakterystyczne dla np. J. Thompsona, czy L. Kolarskiej postrzega otoczenie poprzez pryzmat procesów, które zachodzą w gospodarce, na rynku, jak również przez obowiązujące normy i wartości, które przedsiębiorstwo musi respektować w swojej działalności¹. Niezależnie od preferowanej definicji otoczenia ważnym jest fakt, iż każde przedsiębiorstwo służy otoczeniu, jak też znajduje się pośrodku niego. W związku z tym powinno ono umieć zidentyfikować swoje otoczenie, rozpoznać jego podstawowe elementy oraz ocenić wpływ otoczenia na swoją bieżącą i przyszłą działalność.

Przedsiębiorstwo oddziałuje na otoczenie z jednej strony poprzez dostarczanie dóbr i usług, z drugiej zaś strony obarcza je produktami ubocznymi swojej działalności. Otoczenie zaś stawia wobec przedsiębiorstwa pewne wymagania, w pewien sposób je ogranicza², jak również poprzez szereg czynników wywiera słabszy bądź silniejszy wpływ na strategię

¹ W. Gabrusewicz, Rozwój przedsiębiorstw przemysłowych i jego ocena w gospodarce rynkowej, AE Poznań, Poznań 1992, s. 96.

² Podstawy nauki o przedsiębiorstwie, red. J. Lichtarski, Wyd. AE Wrocław, Wrocław 1993, s. 114-115.

działania przedsiębiorstw, oraz na ich postawę wobec problematyki środowiska naturalnego. Istnieje wiele przyczyn postrzegania zagadnień ekologicznych przez przedsiębiorstwa, jednak za najważniejsze należy uznać³:

- Przymus zewnętrzny
- Przesłanki gospodarcze
- Walka konkurencyjna
- Ceny energii, surowców
- Koszty usuwania lub składowania odpadów
- Przesłanki strategiczne przedsiębiorstwa
- Przesłanki moralno-etyczne.

Każde przedsiębiorstwo podlega regulacjom prawnym, które dotyczą również problematyki ochrony środowiska. Postrzeganie problemów ekologicznych w pierwszej kolejności wynika zatem z przymusu zewnętrznego (przepisów prawnych dotyczących ochrony środowiska⁴), który wpływa na to, aby przedsiębiorstwa w swoich działaniach uwzględniały również aspekt ochrony środowiska. Podstawowymi narzędziami, które stoją do dyspozycji państwa i wywierają znaczący wpływ na zachowanie się przedsiębiorstw są uchwalane regulacje prawno - administracyjne (różnego rodzaju nakazy i zakazy do korzystania z zasobów środowiska, czy też oddziaływania na jego jakość), jak też instrumenty ekonomiczne, dzięki którym następuje znaczna redukcja swobody działania podmiotów gospodarczych w zakresie wyborów „środowiskowych”.

Oprócz przymusu zewnętrznego niewątpliwie istotne znaczenie na zachowanie proekologiczne mają przesłanki gospodarcze, które wynikają z przyjętej przez państwo polityki gospodarczej, głównie zaś polityki przemysłowej i ekologicznej. Duży wpływ wywierają również: polityka eksportowa, importowa, polityka kursu walutowego, powiązania integracyjne, terms of trade itp.

Kolejnym elementem o dużym znaczeniu jest walka konkurencyjna. Element ten może mieć dwojaki wpływ na zachowania proekologiczne przedsiębiorstw. Z jednej strony stanowi on czynnik stymulujący takie zachowania, poprzez co prowadzi do uzyskania przewagi konkurencyjnej. Wiadomo jednak, iż działalność proekologiczna przedsiębiorstw wiąże się z ponoszeniem określonych nakładów finansowych. W związku z tym nie wszystkie przedsiębiorstwa zdecydują się na ponoszenie kosztów na rzecz ochrony środowiska. To czy przedsiębiorstwa uznają walkę konkurencyjną za czynnik stymulujący, czy też powstrzymujący ich działania proekologiczne zależy może m. in. od: sektora, w którym działa przedsiębiorstwo, kondycji finansowej, przewidywań przyszłej sytuacji rynkowej itp.

Na zachowanie proekologiczne przedsiębiorstw wpływa również kształtowanie się cen

³ Zob.: M. Burchard - Dziubińska, Ekologiczne i ekonomiczne aspekty restrukturyzacji przemysłu, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1998, s. 194.

⁴ Ustawy dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego można podzielić na trzy podstawowe grupy :

- I.** Ustawy poświęcone specjalnie zagadnieniom środowiska (Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 roku, Ustawa o ochronie przyrody z 1991 roku, Ustawa o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska z 1991 roku) - definiują one podstawowe pojęcia prawne związane z ochroną środowiska, określają podstawowe jej kierunki i zasady. Należą one do ustaw o charakterze generalnym, co oznacza, że nie uchylają innych przepisów dotyczących ochrony środowiska.
- II.** Ustawy regulujące gospodarowanie poszczególnymi elementami środowiska obejmujące również problemy ich ochrony (np. Ustawa prawo wodne z 1974 roku, Ustawa o lasach z 1991 roku, Ustawa prawo górnicze i geologiczne z 1994 roku),
- III.** Ustawy częściowo poruszające problematykę ochrony środowiska, które regulują różne dziedziny życia społecznego i gospodarczego (np. Ustawa o samorządzie terytorialnym z 1989 roku, Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z 1994 roku, Ustawa prawo atomowe z 1986 roku).

energii, surowców. Zgodnie z prawem popytu, im cena dobra jest niższa, tym większe jest zgłaszane zapotrzebowanie na dane dobro, przy *ceteris paribus*. Oznacza to, że w przypadku występowania niskich cen na energię i surowce, następuje większe ich zużycie, co prowadzi do rozrzutnego nimi gospodarowania. Z kolei wysokie ceny energii i surowców zmuszają przedsiębiorstwa do oszczędnego ich wykorzystania, skutkiem czego zwiększa się zapotrzebowanie na techniki wytwarzania, które są materiało- i energooszczędne, prowadzące do minimalizacji odpadów. Tak więc kształtowanie się cen energii i surowców wpływa na sposób pozyskania czynników produkcji, wybór technik wytwarzania środowiskowo przyjaznych. Należy zauważyć, że to właśnie dzięki wprowadzaniu proekologicznych technik i technologii wytwarzania, jak też prowadzeniu prac badawczo - rozwojowych w tym zakresie możliwe jest ograniczenie negatywnego wpływu jednostek gospodarczych na środowisko przyrodnicze.

Inaczej sytuacja przedstawia się w przedsiębiorstwach dostarczających surowce, czy też energię na rynek. W przypadku takich przedsiębiorstw wysokie ceny są czynnikiem zachęcającym do zwiększania produkcji. Chęć dostarczenia większej ilości energii, czy surowców na rynek może prowadzić do rabunkowej, groźnej dla środowiska eksploatacji bogactw.

Następnym rozpatrywanym elementem są koszty usuwania lub składowania odpadów. Tak jak w przypadku czynnika „ceny energii i surowców”, tak i w przypadku kosztów usuwania lub składowania odpadów im są one wyższe, tym przedsiębiorstwa będą starały się stosować nisko- lub bezodpadowe techniki produkcji oraz zagospodarowywać odpady poprodukcyjne (recykling) itp. Wynika z tego, że argument finansowy jest jednym z ważniejszych przy podejmowaniu decyzji o działaniu proekologicznym przedsiębiorstwa.

Istotny wpływ na prośrodowiskowe zachowanie przedsiębiorstwa wywierają także jego przesłanki strategiczne. Są one bezpośrednio powiązane zarówno z celami krótkookresowymi, jak i długookresowymi funkcjonowania przedsiębiorstwa. Mają one zasadnicze znaczenie dla procesu jego rozwoju. Jako strategiczne cele przedsiębiorstwa obok np. wdrażania postępu technicznego, zwiększenia jakości i innowacyjności produkcji, wzmocnienia pozycji na rynku coraz częściej wymienia się także ochronę środowiska naturalnego, kształtowanie powiązań przedsiębiorstwa ze środowiskiem naturalnym. Ostatni z wymienionych celów rozumiany jest głównie jako dążenie przedsiębiorstwa do zmniejszenia jego ingerencji w środowisko naturalne, racjonalne wykorzystywanie jego zasobów.

Ostatnim rozpatrywanym czynnikiem są przesłanki moralno-etyczne. Jest to czynnik powiązany ze świadomością ekologiczną pracowników, kadry menedżerskiej. Główne znaczenie ma tu edukacja ekologiczna, posiadanie informacji na temat relacji zachodzących między przedsiębiorstwem a środowiskiem, wpływu przedsiębiorstwa na środowisko naturalne (rodzaj i wielkość emisji, wytwarzane odpady, odprowadzane ścieki, potencjalne zagrożenia w przypadku awarii).

3. Przedsiębiorstwa pasywne i aktywne środowiskowo

Opisane wcześniej elementy mogą być różnie ujmowane przez poszczególne przedsiębiorstwa, różny zatem może być także stosunek przedsiębiorstw do zagadnień ochrony i kształtowania ochrony środowiska. W części przedsiębiorstw sprawy związane z ochroną środowiska będą odgrywały dużą rolę, podczas gdy dla pozostałej części mogą być one mało istotne, bądź nawet nieistotne. Skutkiem tego można dokonać podziału przedsiębiorstw przyjmując za kryterium różnicujące ich zaangażowanie w sprawy związane z ochroną środowiska. Stosując to kryterium przedsiębiorstwa możemy przyporządkować do dwóch grup:

- przedsiębiorstw biernych

- przedsiębiorstw aktywnych.

W przedsiębiorstwach mający bierny stosunek do zagadnień środowiskowych, podjęcie przez nie problematyki środowiskowej wymuszone jest poprzez działanie państwa. Przestrzegają one ustanowione przepisy prawne z zakresu ochrony środowiska, jednak traktują to w ramach spełnienia obowiązku. Nie dostrzegają potencjału jaki tkwi we włączeniu zagadnień środowiskowych do ogólnego systemu funkcjonowania przedsiębiorstwa. Ochrona środowiska traktowana jest tutaj jako konieczny, wymuszony nakład finansowy. Przedsiębiorstwa te podejmują się realizacji inwestycji proekologicznych wówczas, gdy muszą sprostać odpowiednim, obowiązującym standardom, bądź też, gdy są one powiązane z inwestycjami podjętymi w innym obszarze działania danego podmiotu. Poprawa relacji przedsiębiorstwo - środowisko nie jest więc realizacją zamierzonego celu, lecz „efektem dodatkowym” innych działań prowadzonych przez dany podmiot (zastosowanie nowej linii produkcyjnej mającej na celu ulepszenie produktu, może okazać się „przy okazji” mniej uciążliwe dla środowiska).

Przyjęcie biernej postawy przedsiębiorstwa w stosunku do problematyki środowiska przyrodniczego i jego ochrony może wynikać z różnych przesłanek. Najczęstsze z nich to⁵:

- rzeczywista presja przedsiębiorstwa na środowisko może być nieznaczna, co wynika np. ze specyfiki sektora, stosowanych technologii, wielkości zakładu; ponoszenie dodatkowych nakładów na ochronę środowiska z punktu widzenia rachunku ekonomicznego przedsiębiorstwa może wydawać się więc nieracjonalne,
- brak relacji pomiędzy pozycją zajmowaną przez przedsiębiorstwo na rynku, a stosunkiem wobec środowiska; przedsiębiorstwo jest monopolistą - na dany produkt istnieje bardzo duży popyt,
- sytuacja finansowa przedsiębiorstwa pozwala jedynie na wywiązywanie się z obowiązujących przepisów prawnych w ramach ochrony środowiska,
- inwestowanie w dodatkowe działania w zakresie ochrony środowiska jest dla przedsiębiorstwa nieopłacalne, uzyskane korzyści z tytułu podjętych działań proekologicznych nie pokryłyby ewentualnych, poniesionych kosztów,
- brak zaangażowania kadry kierowniczej w sprawy problematyki środowiskowej, nie dostrzeganie istniejących relacji: przedsiębiorstwo - środowisko.

Przedsiębiorstwa zaliczane do aktywnych- w odróżnieniu od przedsiębiorstw pasywnych- w swojej strategii ujmują zagadnienia środowiskowe⁶. Ochrona środowiska w takich przedsiębiorstwach staje się ich wewnętrznym celem i elementem składowym strategii: produkt - rynek.

Przedsiębiorstwa aktywne podejmują działania proekologiczne z uwagi na szereg korzyści, które mogą one uzyskać dzięki ekologizacji produkcji, na którą składa się:

- wybór energo- i materiałośzczędnych, bezodpadowych technik i technologii wytwarzania,
- hermetyzacja procesów produkcyjnych,
- redukcja ilości produkowanych zanieczyszczeń,
- wytwarzanie produktów przyjaznych środowisku w fazie produkcji, użytkowania, jak i późniejszego składowania lub utylizacji - dotyczy to produktu i jego opakowania,
- pozyskiwanie z recyklingu surowców i materiałów.

Należy podkreślić, że przedsiębiorstwa nastawione proekologicznie lepiej niż

⁵ Por.: A. Bernaciak, *Przedsiębiorstwo wobec wymagań ochrony środowiska*, Wyd. PTOP Salamandra, Poznań 2000, s. 91-92.

⁶ Zachowanie takie dotyczy nie tylko pojedynczych przedsiębiorstw. Winno odnosić się również do poszczególnych dziedzin, sektorów, jak też regionów.

pozostałe zauważają szansę własnego rozwoju w podejmowaniu działalności proekologicznej, zaś ryzykiem dla nich jest niepodejmowanie takich działań. Dlatego też na ochronę środowiska przeznaczają znaczną ilość środków.

4. Proekologiczna orientacja przedsiębiorstw

Niektóre większe przedsiębiorstwa już w latach 80. XX wieku pomimo, iż poziom uświadomienia społeczeństwa o faktycznym oddziaływaniu przemysłu na środowisko był jeszcze stosunkowo niski zaczęły uwzględniać wymogi ochrony środowiska tak w bieżącym funkcjonowaniu, jak i przy wyborze przyszłych technologii. Widoczne stało się zarysowywanie koncepcji ekologicznie świadomego zarządzania, które wymaga nie tylko odpowiedniego zabezpieczenia, ugruntowania na poziomie ustawowym, wykonawczym, ale również realizacji odpowiednich koncepcji na płaszczyźnie przedsiębiorstwa⁷.

Obecnie wśród ekspertów zachodnich istnieje przekonanie, że przedsiębiorstwa wchodzi w tzw. fazę ekologiczną⁸ (szczególnego znaczenia nabiera orientacja prośrodowiskowa w Europie). Uważają oni, iż o sukcesie przedsiębiorstwa decyduje stopień jego integracji ze środowiskiem przyrodniczym i stosowanie technologii oraz produkcja wyrobów spełniających kryteria ekologiczne⁹. Przedsiębiorstwa o orientacji długookresowej zaczęły więc dobrowolnie podejmować różnego rodzaju działania proekologiczne. Nie tylko dążą do zastępowania technologii, technik wytwarzania „brudnych” „czystszyymi”¹⁰, ale także wprowadzają nowe narzędzia w postaci systemów zarządzania środowiskowego (normy serii ISO 14001, EMAS¹¹), jak też przynależą do różnych programów - program Czystszej Produkcji, program Odpowiedzialność i Troska.

Coraz większe zainteresowanie zastosowaniem SZŚ wg normy ISO 14001 w Polsce wynika z tego, że jest to zupełnie inne narzędzie niż stosowane dotychczas. Korzyści związane z wdrożeniem i funkcjonowaniem tego systemu, jak też stale rosnąca troska o środowisko naturalne przyczyniły się do podjęcia również przez polskie przedsiębiorstwa decyzji o wprowadzeniu SZŚ wg normy ISO 14001. Ponad 555 polskich przedsiębiorstw posiada już wdrożony i certyfikowany SZŚ na zgodność z wymogami normy ISO 14001¹² (w roku 1997 roku funkcjonowało tylko 7 przedsiębiorstw, które posiadały certyfikat na zgodność z normą ISO 14001, w 1999 roku około 67). Pomimo, iż coraz więcej podmiotów decyduje się na wdrażanie SZŚ wg normy ISO 14001, to jednak ich liczba w Polsce w porównaniu z innymi krajami jest nadal zbyt niska¹³. Wśród przedsiębiorstw wdrażających ISO 14001 są zarówno te należące do sektorów działalności gospodarczej uznawanych za

⁷ Por.: T. Dyllick, F. Belz, *Ökologischer Wandel in Schweizer Branchen*, Bern - Stuttgart - Wien 1994, Teil I. Zob. też: A. Chodyński, *Jakość ekologiczna w strategii przedsiębiorstwa*, „Problemy Jakości” 1999, nr 11, s. 21 - 22.

⁸ Zob. szerzej w: H. Bloom, R. Calori, P. H. De Woot, *Zarządzanie europejskie*, Poltext, Warszawa 1996.

⁹ Jeszcze niedawno twierdzono jednak „więcej ochrony środowiska = więcej kosztów”. Zob.: H. Fischer, *Umwelkostenmanagement - Werkzeuge für die Kostensenkung durch Umweltentlastung* w: *Umwelkostenmanagement Kosten senken durch praxiserprobtes Umweltcontrolling*, H. Fischer, Ch. Wucherer, B. Wagner, C. Burschel, C. Hanser Verlag, München Wien 1997, s. 7. Teraz produkty przyjazne środowisku produkowane przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii stanowią w dużej mierze o sukcesie przedsiębiorstwa. Zob.: H. Kreikebaum, *Ökologieverträglichkeit der Produktion und deren Erfolgswirkungen*, w: *Unternehmenserfolg durch Umweltschutz*, H. Kreikebaum, E. Seider, H. - U. Zabel (Hrsg.), Verlag Gabler, Wiesbaden 1994, s. 104 - 116.

¹⁰ Definicja, jak i opis technologii „czystszych” zob.: J. Bartosewicz, *Technologie ekologiczne w krajach Północnej Europy u schyłku XX wieku*, „Ekopartner” 2000, nr 2, s. 7.

¹¹ EMAS: Eco - Management and Audit Scheme

¹² Stan na październik 2004 r. Dane z internetu www.iso14001.com.

¹³ W lutym 1998 r. liczba certyfikatów ISO 14001 na świecie wynosiła 5147, rok później 9455, a w marcu 2000 r. 15281, zaś na październik 2004 r. - 74 004. Dane z internetu www.iso14001.com.

uciążliwe dla środowiska naturalnego (np. przedsiębiorstwa przemysłu chemicznego), jak i te, których negatywne oddziaływanie na środowisko nie jest tak znaczne.

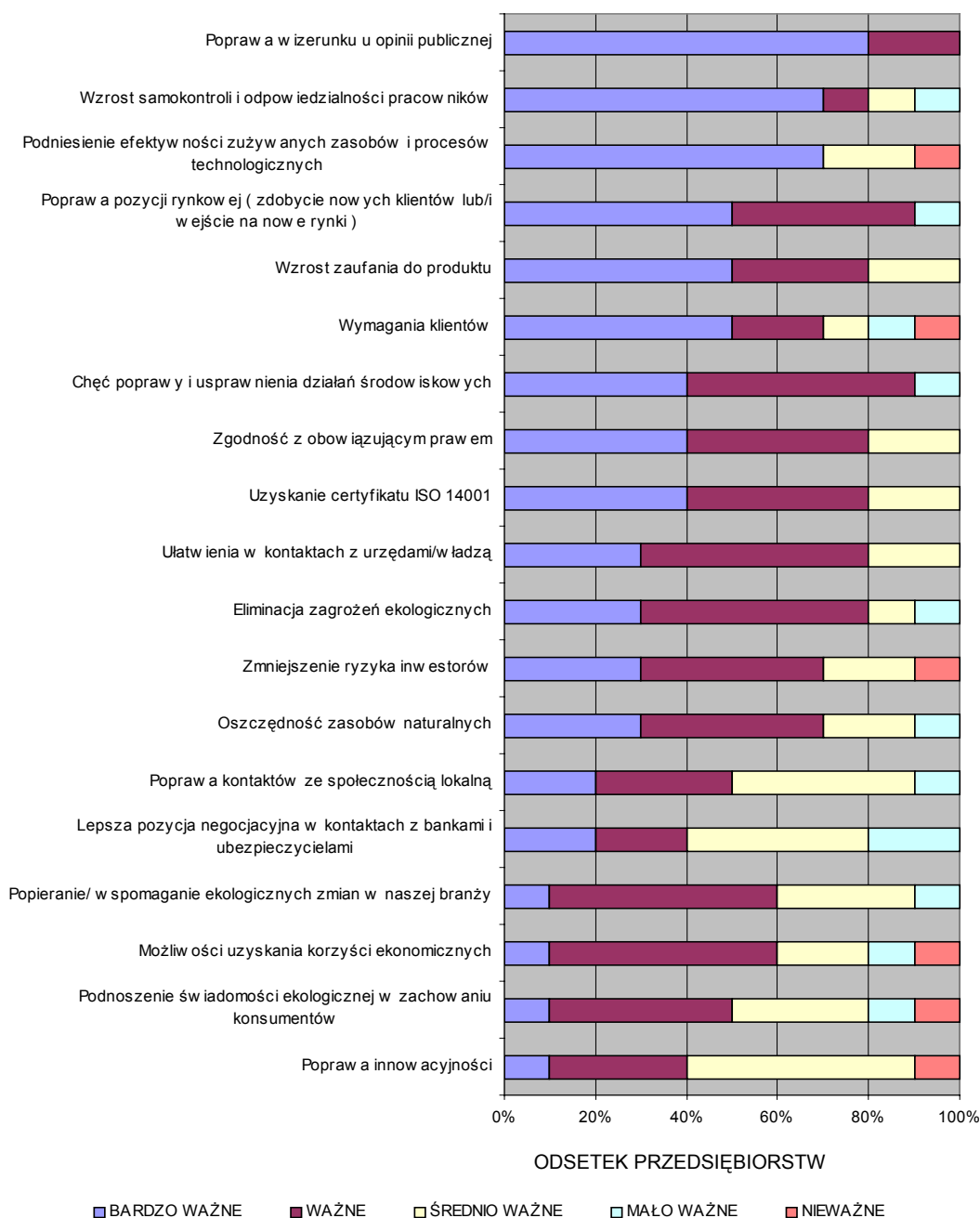
5. Motywy podjęcia decyzji o wdrożeniu SZŚ wg normy ISO 14001 przez przedsiębiorstwa

Przedsiębiorstwa wdrażając SZŚ wg normy ISO 14001 chcą przede wszystkim dążyć do ciągłego zmniejszania swojego negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze, przyczyniać się do ochrony środowiska. Tak jak każde przedsięwzięcie, tak i wdrożenie a następnie funkcjonowanie SZŚ wiąże się z ponoszeniem określonych kosztów, ale z drugiej strony przedsiębiorstwa oczekują, iż dzięki SZŚ uzyskają konkretne korzyści. Istotnym zatem wydaje się postawienie pytania: jakie motywy kierują przedsiębiorstwami przy podejmowaniu decyzji o wdrożeniu SZŚ?

Z badań przeprowadzonych w przedsiębiorstwach należących do przemysłu chemicznego¹⁴, który niewątpliwie ciągle jeszcze kojarzony jest z działalnością o bardzo wysokiej szkodliwości wobec środowiska naturalnego wynika, że wdrożenie przez nie SZŚ wg normy ISO 14001 – jako przejaw ich aktywnej polityki ekologicznej – wynikało z „wewnętrznej potrzeby badanych” oraz stanowiło odpowiedź na sygnały pochodzące z rynku.

W trakcie badań przeanalizowano łącznie 19 motywów skłaniających przedsiębiorstwa do wdrożenia normy ISO 14001. Główne przesłanki wdrażania SZŚ wg normy ISO 14001 przez przedsiębiorstwa przemysłu chemicznego przedstawiono na rysunku 1.

¹⁴ Praca naukowa finansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych w latach 2002-2004 jako projekt badawczy. Badania zostały przeprowadzone w polskich przedsiębiorstwach przemysłu chemicznego. Ankiety wysłano do wszystkich przedsiębiorstw, które otrzymały recertyfikację SZŚ wg normy ISO 14001. Wypełnioną ankietę zwróciło 83% badanych przedsiębiorstw.

Rysunek 1. Motywy decydujące o wdrożeniu SZŚ przez polskie przedsiębiorstwa przemysłu chemicznego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Przy ocenie ważności motywów wpływających na wdrożenie SZŚ zwraca uwagę fakt, że były one związane z wysokimi oczekiwaniami, jakie spełnić miał ten system. Z drugiej strony widoczne jest też, że prawie wszystkie podawane motywy zostały ocenione przez respondentów jako bardzo ważne bądź ważne. Często występowała sytuacja, że nie tylko jeden lub mała liczba powodów była dla przedsiębiorstwa ważna przy podejmowaniu decyzji o wdrożeniu SZŚ lecz wskazywano ich wiele i to różnorodnych¹⁵. Wśród badanych przedsiębiorstw podjęcie decyzji o wdrożeniu SZŚ nie opierało się na przeprowadzonej

¹⁵ Przedsiębiorstwa określały ważność motywów, mających wpływ na podjęcie decyzji o wdrożeniu SZŚ w skali od 1 do 5 (1 - nieważne, 2 - mało ważne, 3 - średnio ważne, 4 - ważne, 5 - bardzo ważne).

wcześniej analizie ekonomiczno - ekologicznej.

Zdecydowanie najważniejszym motywem podjęcia decyzji o wdrożeniu SZŚ wg normy ISO 14001 była poprawa wizerunku badanych przedsiębiorstw u opinii publicznej. Niewątpliwie jest to powód bardzo ważny szczególnie dla przedsiębiorstw przemysłu chemicznego, którym zależy na tym, aby nie kojarzono ich tylko z zanieczyszczeniem środowiska przyrodniczego lecz zauważono działania przez nie podejmowane na rzecz minimalizowania negatywnego oddziaływania na środowisko. Przedsiębiorstwom tym zależy na przełamaniu istniejących barier psychologicznych stworzonych wokół przemysłu chemicznego i na wykreowaniu wśród społeczeństwa wizerunku przemysłu przyjaznego środowisku.

Znaczącymi motywami wdrożenia systemu zarządzania środowiskowego biorąc pod uwagę ocenę bardzo ważne i ważne wśród **motywów wewnętrznych** sklasyfikowano: wzrost samokontroli i odpowiedzialności pracowników (bardzo ważne - 70%, ważne - 10%), chęć poprawy i usprawnienia działań środowiskowych (bardzo ważne - 40%, ważne - 50%). Dwa motywy, a mianowicie: zgodność z obowiązującym prawem i uzyskanie certyfikatu uznano za tak samo ważne (bardzo ważne - 40%, ważne - 40%). Zwrócono również uwagę na powód „oszczędność zasobów naturalnych”, który według 30% badanych był bardzo ważny, a dla 40% respondentów ważny. Następną, przedostatnią pozycję wśród motywów wewnętrznych zajęły możliwości uzyskania korzyści ekonomicznych dzięki funkcjonującemu SZŚ (bardzo ważne - 10%, ważne - 50%). Za najmniej ważne badane przedsiębiorstwa uznały możliwość poprawy innowacyjności. W sumie jako bardzo ważne i ważne uznało motyw ten 40% badanych.

Kolejną grupę motywów, które również miały wpływ na podjęcie decyzji o wdrożeniu SZŚ wg normy ISO 14001 stanowiły **motywy zewnętrzne**. Dla badanych przedsiębiorstw to właśnie motyw zewnętrzny: poprawa wizerunku u opinii publicznej okazał się pierwszym i najważniejszym motywem nie tylko wśród motywów zewnętrznych, ale pośród wszystkich branych pod uwagę. „Zintegrowana ochrona środowiska i efektywne wykorzystywanie zasobów są często pozytywnymi czynnikami konkurencji...”¹⁶. Potwierdzają to wyniki przeprowadzonego badania, gdyż większość przedsiębiorstw wprowadzała normę ISO 14001 aby wzmocnić swoją pozycję na rynku. Tak więc przesłanka: poprawa pozycji rynkowej (bardzo ważne - 50%, ważne - 40%) zajęła 2 miejsce wśród motywów zewnętrznych. Wynika z tego, iż na zwiększenie zaangażowania przedsiębiorstw w ochronę środowiska znaczący wpływ ma mechanizm rynkowy. Przedsiębiorstwa podejmują działania proekologiczne (np. wdrażając SZŚ) chcąc dorównać konkurencji. Zachowania takie uwidaczniają coraz większą świadomość zagrożeń środowiskowych wykazywaną przez badane przedsiębiorstwa. Znaczącymi powodami okazały się również: wzrost zaufania do produktu (bardzo ważne - 50%, ważne - 30%), ułatwienia w kontaktach z urzędami, władzą (bardzo ważne - 30%, ważne - 50%), eliminacja zagrożeń ekologicznych (bardzo ważne - 30%, ważne - 50%), popieranie, wspomaganie ekologicznych zmian w sektorze (bardzo ważne - 10%, ważne - 50%). Najmniej ważne dla badanych przedsiębiorstw okazało się podnoszenie świadomości ekologicznej w zachowaniu konsumentów (bardzo ważne - 10%, ważne - 40% , nie ważne - 10%).

Należy zauważyć, że niezależnie od tego czy mamy do czynienia z motywami wewnętrznymi, czy zewnętrznymi, jak również bez względu na rangę przypisywaną poszczególnym motywom przez badanych, każdy z nich oddziałuje na realizację długookresowego celu działalności przedsiębiorstw, a zatem na ich rozwój.

¹⁶ M. Jänicke, P. Kunig, M. Stitzel, Lern- und Arbeitbuch Umweltpolitik, Bonn 1999, s. 153.

6. Podsumowanie

Po wielu latach zaniedbań w zakresie ochrony środowiska w Polsce, ostatnie lata przyniosły zainteresowanie tą problematyką. Widoczne jest to szczególnie na poziomie państwa (Polityka Ekologiczna), jak też na płaszczyźnie przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa, pod wpływem wielu czynników decydują się na pasywność względem zagadnień środowiskowych (wykonują jedynie obowiązki w zakresie ochrony środowiska narzucone przez Państwo), bądź też stają się aktywne środowiskowo podejmując dobrowolne działania na rzecz ochrony środowiska, zmniejszając uciążliwość środowiskową poprzez wdrażanie np. SZŚ wg normy ISO 14001. Spośród wielu motywów wdrażania tego systemu za najważniejszy przedsiębiorstwa uznały poprawę wizerunku u opinii publicznej, natomiast najmniejsze znaczenie miała dla nich poprawa innowacyjności.

SPIS LITERATURY:

1. Bartosewicz J., Technologie ekologiczne w krajach Północnej Europy u schyłku XX wieku, „Ekopartner” 2000, nr 2
2. Bernaciak A., Przedsiębiorstwo wobec wymagań ochrony środowiska, Wyd. PTOP Salamandra, Poznań 2000
3. Bloom H., Calori R., De Woot, P. H., Zarządzanie europejskie, Poltext, Warszawa 1996
4. Burchard - Dziubińska M., Ekologiczne i ekonomiczne aspekty restrukturyzacji przemysłu, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1998
5. Chodyński A., Jakość ekologiczna w strategii przedsiębiorstwa, „Problemy Jakości” 1999, nr 11
6. Dyllick T., Belz F., Ökologischer Wandel in Schweizer Branchen, Bern - Stuttgart - Wien 1994, Teil I.
7. Fischer H., Umweltkostenmanagement - Werkzeuge für die Kostensenkung durch Umweltentlastung w: Umweltkostenmanagement Kosten senken durch praxiserprobtes Umweltcontrolling, H. Fischer, Ch. Wucherer, B. Wagner, C. Burschel, C. Hanser Verlag, München Wien 1997
8. Gabrusewicz W., Rozwój przedsiębiorstw przemysłowych i jego ocena w gospodarce rynkowej, AE Poznań, Poznań 1992
9. Jänicke M., Kunig P., Stitzel M., Lern- und Arbeitbuch Umweltpolitik, Bonn 1999
10. Kreikebaum H., Ökologieverträglichkeit der Produktion und deren Erfolgswirkungen, w: Unternehmenserfolg durch Umweltschutz, H. Kreikebaum, E. Seider, H. - U. Zabel (Hrsg.), Verlag Gabler, Wiesbaden 1994
11. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie, red. J. Lichtarski, Wyd. AE Wrocław, Wrocław 1993
12. www.iso14001.com.